

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-438-5-22>

МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

Глобалізаційні процеси суттєво змінюють тенденції та закономірності місцевого розвитку. Зростає роль територіальних громад у забезпеченні економічного зростання окремих регіонів і країн. Україна вже належить до держав, чії громади усвідомили значення активної участі у формуванні місцевого розвитку.

Децентралізація влади та нові принципи самоврядування змінюють підхід до управління: громади стають не лише об'єктами, але й суб'єктами управління, які можуть самостійно забезпечувати власний розвиток. В контексті такого управління враховуються різноманітні локальні особливості з одночасним збереженням єдності в основному. Громади беруть на себе відповідальність за планування своєї економічної стабільності та майбутнього добробуту. Це вимагає від місцевих органів влади мати чітке розуміння сучасних викликів і володіти необхідними знаннями та актуальною інформацією для ефективного управління [1, с. 6].

Численні проблеми в забезпеченні життєдіяльності територіальних громад, нестабільність сучасного економічного та соціального середовища, збройна агресія з боку РФ, а також значне зростання ролі «м'яких» факторів у суспільному розвитку за останні роки свідчать про неефективність традиційних моделей і підходів до функціонування громад в Україні. Виникає потреба у формуванні нових, оптимальних моделей розвитку територіальних громад.

У наукових працях виділяють численні підходи до створення моделей, серед яких: системний, синергетичний, глобалізаційний, інформаційно-інноваційний, соціальний, поведінковий, корпоративний, еколого-орієнтований, економічний, ресурсний та інші. Для формування моделі необхідно адаптувати набір підходів до рівня конкретної громади, враховуючи її особливості, ресурси та потенціал. Це дозволить не лише врахувати реалії місцевого контексту, а й забезпечити ефективну інтеграцію міжнародного досвіду у розвиток українських територій [2, с. 25].

Найпоширенішим підходом до розвитку територій і місцевих громад є системний підхід, у межах якого модель включає внутрішнє та зовнішнє середовища, а елементи цих середовищ взаємодіють один з одним.

Згідно з цим підходом, поліпшення в одній сфері чи галузі призводить до позитивних змін в інших. Системний підхід сьогодні втілюється в місцевих програмах соціально-економічного розвитку на всій території України. На практиці він часто трактується як забезпечення комплексного, збалансованого розвитку громад на основі їхнього потенціалу. Однак таке розуміння системного підходу обмежує його застосування у плануванні місцевого розвитку, оскільки прагнення до успіху в усіх сферах не дає можливості зосередити ресурси на пріоритетних напрямках, які могли б позитивно вплинути й на інші сфери.

Синергетичний підхід усуває обмеження системного підходу, враховує специфіку функціонування та розвитку систем і забезпечує підвищення результатів завдяки самоорганізації. Територіальна громада розглядається як система, рух якої до стійких станів визначається її здатністю до самоорганізації, а також якістю систем управління, які обирають подальші шляхи розвитку у критичних точках. Для забезпечення сталого розвитку громади важливо досягти оптимального співвідношення між управлінням і самоврядуванням, що сприяє стабільності місцевої соціально-економічної системи. Це співвідношення може бути різним залежно від особливостей кожної громади: наприклад, у сільських громадах самоорганізація має більше значення для вирішення місцевих питань, тоді як у міських громадах ключову роль об'єктивно відіграє управління [2].

Основні виклики, що стоять перед місцевою економічною владою в умовах глобалізації, включають підтримку стабільності місцевої економічної системи та збереження культурного середовища громади, попри активний вплив інших культур. Такий підхід називають глобалізаційним, він відповідає вимогам часу, однак його успішне впровадження залежить від високої якості знань у сфері управління місцевим розвитком та готовності до інновацій.

В громадах, де права та обов'язки збалансовані й розподілені, застосовується корпоративний підхід. Він передбачає участь різних суб'єктів місцевого розвитку – органів влади, бізнесу, наукових установ, освітніх закладів, громадськості тощо – у прийнятті та реалізації рішень. Реалізація корпоративного підходу здійснюється через партнерську модель управління територіальним розвитком, яка сприяє людському розвитку, підвищенню громадянської участі, зміцненню місцевого потенціалу та встановленню партнерських відносин. Схожою до неї є модель організації громади. Суть цієї моделі полягає у залученні громадян до спільної діяльності для покращення стану громади, спрямовуючи їхні дії на досягнення умов, за яких місцева політика та зовнішні впливи сприятимуть інтересам громади. Основою моделі організації є ситуативний підхід, що передбачає вибір оптимальних дій з

урахуванням конкретних обставин. У приватному секторі ситуативний підхід уже широко застосовується, тоді як для публічного сектора він залишається викликом через часові, правові, фінансові та інші обмеження планування місцевого розвитку.

На основі соціальних підходів формується модель соціального планування, яка передбачає технічний підхід до вирішення проблем у сферах, таких як, забезпечення житлом внутрішньо-переміщених осіб, створення нових робочих місць для осіб з інвалідністю, вирішення питань психічного здоров'я тощо. Соціальне планування на рівні територіальної громади має на меті аналіз соціальних умов, визначення цілей і оцінку діяльності наявних служб для їх вдосконалення та розвитку нових установ, зокрема, соціального підприємництва.

Не менш важливими є культурно-духовна модель та модель екологічних систем, які базуються на традиційному людському знанні, принципах, звичаях, мудрості, культурі народу та на принципах сталого розвитку. Як рушійна сила розвитку враховуються особистісні, політичні, економічні, соціальні й культурні чинники, а участь громадян і делегування повноважень – основні стратегії дій.

Підхід до розвитку громад на основі ресурсів, базується на виявленні сильних сторін та активів громади, акцентуючи увагу на розвитку можливостей, а не на вирішенні проблем. Такий підхід змінює уявлення про розвиток громади, перетворюючи її на активного суб'єкта, а не просто на отримувача допомоги. Економічний підхід при цьому розглядає матеріальне процвітання як фундамент благополуччя громади і вважає економічний розвиток ключовим для вирішення всіх проблем. Ідея цього підходу полягає в тому, що економічна активність, яка забезпечує успішний розвиток певних частин громади, сприяє перерозподілу багатства на користь менш забезпечених, тим самим підвищуючи загальний добробут громади в цілому.

У межах економічного розвитку виділяють два основних підходи: ліберальний і прогресивний. Ліберальний підхід ставить у пріоритет бізнес-розвиток, вважаючи, що приватні інвестиції можуть вирішити питання, такі як безробіття. Цей підхід фокусується на покращенні умов у регіоні, не ставлячи під сумнів нерівномірний розподіл ресурсів або влади. Прогресивний підхід, натомість, поєднує економічні й соціальні цілі, надаючи перевагу альтернативним економічним формам, як-от кооперативи та громадські бізнеси, стимулюючи місцевий контроль над ресурсами. Він передбачає створення інституцій, що представлятимуть інтереси громади та відповідатимуть перед нею [3].

Серед економічних підходів також популярним є кластерний підхід, який надає громадам можливість поліпшити умови для економічного розвитку. Цей підхід забезпечує підприємствам доступ до постачальників, висококваліфікованої робочої сили, сприяє обміну

інформацією і знаннями, що підвищує конкурентоспроможність регіону та його економічні перспективи. В рамках цього підходу економічні суб'єкти мають змогу зосереджуватися на перспективах розвитку через ефективне використання спільних ресурсів, що підвищує результати діяльності, коли вони діють як єдина система. Інтеграційний підхід, у свою чергу, охоплює всі попередні підходи, адаптуючи їх до історичних, економічних, соціальних і культурних умов конкретної територіальної громади та системи управління її розвитком [4].

Альтернативною до традиційних моделей є комплексна модель розвитку, яка поєднує різні підходи та адаптується до потреб громади. Вона дозволяє визначати внутрішній соціально-економічний стан, закономірності розвитку та реакцію громади на зовнішні впливи. Сучасна наука пропонує широкий спектр аналітичних інструментів, які враховують актуальні соціально-економічні тенденції та висвітлюють проблемні аспекти громади. Соціальні, культурні та економічні цілі стають основою для вибору оптимальних шляхів розвитку територій.

Література:

1. Гавкалова Н.Л., Гордієнко Л.Ю. Європейські моделі децентралізації управління: досвід для України. *Економіка України*. 2023. № 5. С. 5–8.
2. Явтушенко, А. Формування моделі розвитку територіальної громади на основі сучасних підходів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. № (6). 2021. С. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.6.3>
3. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ». 2015. 256 с.
4. Місцевий розвиток : кращі практики та інструменти розумного зростання : колективна монографія / за заг. ред. проф. В.Б. Родченка. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. 212 с.